

2 PROLOG K PŘÍPADOVÝM STUDIÍM

Tato kapitola vysvětluje, co, jak a proč budu v následujících třech kapitolách týkajících se tří velkých senátů působících na třech českých vrcholných soudech zkoumat. První podkapitola vytváří konceptuální rámec pro zkoumání role velkých senátů vycházející z předpokladu, že podobné institucionální rysy, které ovlivňují roli soudu v celém právním systému, mohou ovlivňovat i roli velkých senátů v rámci soudu. Druhá podkapitola odůvodňuje, proč jsem se rozhodl zkoumat právě ty tři velké senáty, které zkoumám, na což navazuje třetí část, ve které vymezuji srovnání jako hlavní metodu výzkumu. Další, čtvrtá podkapitola uvádí, z jakých zdrojů jsem při provádění jednotlivých případových studií vycházel a jak jsem je zpracoval. Závěrečná pátá podkapitola upozorňuje na obtíže a možné nepřesnosti, na které jsem při výzkumu narazil nebo které plynou ze zvolené výzkumné metody.

2.1 Konceptuální rámec pro zkoumání role soudních těles

Systematické zkoumání velkých senátů je sice nové, samotná studie ovšem nemusí vznikat v akademickém vzduchoprázdnu. Mnohem rozvinutější diskuzi o roli a vlivu soudů jako celků totiž lze zobecnit jako rámec o roli soudních těles obecně. Takové zobecnění umožní vyslovit předpoklady, které rysy velkých senátů by mohly být pro jejich roli klíčové a na které se tedy při studiu velkých senátů zaměřit. Metaforicky vyjádřeno, v této části pootáčím mikroskopem a pomocí kategorií vyvinutých pro zkoumání makroúrovně – role soudů v rámci celých justičních soustav – hledím ve větším detailu na roli velkých senátů na mikroúrovni – v rámci soudů, na kterých působí.

Podíváme-li se na literaturu o vlivu soudů obecně, klíčové institucionální charakteristiky soudů určující jejich roli v systému lze rozdělit do čtyř hlavních skupin: i) kdo rozhoduje; ii) co rozhoduje; iii) jak to rozhoduje; a iv) jaké má rozhodnutí následný vliv. Tyto charakteristiky přirozeně kopírují i proces zapojování soudních těles do rozhodování – ustavení tělesa, výběr případu k rozhodnutí, jeho rozhodnutí a následný život tohoto rozhodnutí v systému. Tyto čtyři hlavní aspekty činnosti soudních těles postupně rozeberu a ukáži, proč a jak by mohly být relevantní i při zkoumání velkých senátů.

2.1.1 Kdo rozhoduje

Každý, kdo si vzpomene na to, když byl dítětem, to zná – u některých otázek je klíčové, koho z rodičů se zeptat. Jaké bude rozhodnutí, totiž ovlivňuje to, kdo rozhoduje. Podobně je to se soudy. Kdo jménem soudu rozhoduje – tedy kým, na jak dlouho a podle jakého klíče je vybírán – ovlivňuje, jak bude soud rozhodovat. Jan Kysela a Zdeněk Kühn v souvislosti s výběrem soudců ústavních soudů konstatují, že berou „jako nesporné tvrzení, že odpovídající způsob výběru ústavních soudců je základním předpokladem dobrého fungování ústavních soudů“.⁷⁰ Vybírání soudců ovlivňuje např., zda a popřípadě jak bude soud politicky orientovaný nebo zda a nakolik bude polarizovaný.⁷¹ Právě proto jsou nominace některých soudců veřejně diskutované a kontroverzní. To se přitom dnes již netýká pouze tradičně politického procesu jmenování soudců Nejvyššího soudu USA, ale např. i jmenování soudců českého Ústavního soudu.⁷² Modely vybírání soudců jsou přitom různé – soudce může vybírat pouze exekutivní orgán, pouze zákonodárce, pouze samotní soudci konkrétního soudu, anebo může jít o spolupráci aktérů z různých větví moci; u některých soudů jde o doživotní jmenování, jinde je mandát předem časově omezený; v některých případech zákon předepisuje detailní požadavky kladené na soudce nejvyššího soudu, jinde tomu tak není.⁷³

U velkých senátů lze předpokládat podobný problém. Kdo v nich zasedne, tedy kdo a podle jakého klíče soudce velkého senátu vybere, ovlivní, jak bude velký senát rozhodovat. Velké senáty se přitom mezi sebou vzájemně ve způsobu obsazování liší. V některých velkých senátech zasedají všichni soudci soudu. To je třeba případ patnáctičlenného pléna českého Ústavního soudu nebo minimálně jednadvacetičlenného pléna finského Nejvyššího správního soudu.⁷⁴ U takových soudů sice otázka výběru soudců velkého senátu odpadá, stále se však za zvoleným modelem skrývá volba ohledně toho, že velký senát bude složený právě ze všech soudců soudu, a bude tak mít velikost danou počtem soudců konkrétního soudu. Na jiných soudech ve velkých senátech zasedají pouze někteří soudci soudu. Jak jsou tyto

⁷⁰ KYSELA, J., KÜHN, Z. Kreace ústavních soudů ze srovnávací perspektivy. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2003, roč. 11, č. 1, s. 2.

⁷¹ Viz ALARIE, B., GREEN, A. *Commitment and Cooperation on High Courts. A Cross-Country Examination of Institutional Constraints on Judges*. Oxford: Oxford University Press, 2017, kap. 3 popisující varianty různých modelů obsazování soudů a jejich vliv na rozhodování soudu.

⁷² Z poslední doby lze vzpomenout případ profesora Gerlocha. Poté, co prezident oznámil záměr jmenovat profesora Gerlocha ústavním soudcem, rozběhla se široká veřejná diskuze týkající se především komunistické minulosti kandidáta a jeho názorové loajality k prezidentu Zemanovi. Senát ke jmenování následně souhlas nedal.

⁷³ K jednotlivým modelům viz ALARIE, B., GREEN, A. *Commitment and Cooperation on High Courts. A Cross-Country Examination of Institutional Constraints on Judges*. Oxford: Oxford University Press, 2017, kap. 3. Viz také KYSELA, J., KÜHN, Z. Kreace ústavních soudů ze srovnávací perspektivy. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2003, roč. 11, č. 1.

⁷⁴ Viz § 11 odst. 1 zák. o ÚS; § 7 odst. 1 zák. č. 1265/2006, o Nejvyšším správním soudu (Laki korkeimmasta hallinto-oikeudesta). Finský NSS má mimo 21 stálých členů ještě několik soudců dočasně přidělených.

soudci vybírání, se přitom soud od soudu liší. Například u dvou českých nejvyšších soudů velké senáty sestavují funkcionáři soudu – na Nejvyšším správním soudu to je předseda soudu (po konzultaci se soudcovskou radou), na Nejvyšším soudu to je předseda soudu na návrh předsedy kolegia.⁷⁵ Tito funkcionáři vybírají členy velkého senátu na dobu neurčitou, resp. do doby, než sami rozvrh práce změní. Jinde je tomu ovšem jinak. Například v Německu soudce velkých senátů vybírá na dobu jednoho roku tzv. prezidium (*präsidien*), což je kolektivní orgán, jehož členy volí z vlastních řad všichni soudci soudu.⁷⁶ Nedávno zřízený velký senát na slovenském Nejvyšším soudu se zase skládá ze sedmi soudců – předsedy příslušného kolegia, soudců senátu, který věc velkému senátu postoupil a zbylých tří soudců určených rozvrhem práce.⁷⁷ Složení velkých senátů SDEU a ESLP zase detailně předepisují právní předpisy – na obou soudech to zjednodušeně funguje tak, že menší část velkých senátů je složena z pevného jádra justičních funkcionářů (předsedy soudu a předsedů jednotlivých malých senátů, kteří jsou voleni na omezenou dobu samotnými soudci soudu) a větší část velkých senátů je proměnlivá, neboť na místech ve velkém senátu se vždy pro každý další případ vyměňují ostatní „řadoví“ členové soudů.⁷⁸ Při zkoumání role velkých senátů tedy bude zajímavé se zaměřit na to, jak jsou velké senáty sestavované a jak toto jejich sestavení ovlivňuje jejich roli v rozhodování soudu.

2.1.2 Co rozhoduje

Role každého soudního tělesa závisí na množství a typu případů, které těleso rozhoduje.⁷⁹ Jak ukazuje Michal Bobek, nejvyšší soud s možností selekce rozhodovaných případů vydávající ročně meritorních rozhodnutí v řádu desítek sehrává v systému diametrálně odlišnou roli než nejvyšší soud bez možnosti selekce, který v důsledku rozhoduje ročně tisíce případů.⁸⁰ První rozhoduje prospektivně, tedy s ohledem na obecnější dopad rozhodnutí nad rámec konkrétní kauzy, druhý retrospektivně,

⁷⁵ Srov. podkapitoly 3.2 a 4.2.

⁷⁶ Ustanovení § 21a, § 132 odst. 6 ústavního zákona o soudech (*Gerichtsverfassungsgesetz*, dále jen „GVG“). K roli prezidia viz WITTECK, F. German Judicial Self-Government – Institutions and Constraints. *German Law Journal*. 2018, roč. 19, č. 7, s. 1932–1933.

⁷⁷ Ustanovení § 48 odst. 2 zák. č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok.

⁷⁸ Ohledně SDEU viz čl. 16 odst. 2 Statutu SDEU, čl. 27 Jednacího řádu SDEU. Ohledně ESLP viz čl. 24 Jednacího řádu ESLP.

⁷⁹ Viz JOLOWICZ, J. A. The Role of the Supreme Courts at the National and International Level. In YESSIOU-FALTSI, P. (ed.) *The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium (21–25 May 1997)*. Thessaloniki, Athens: Sakkoulas Publications, 1998; CORDRAY, M. M., CORDRAY, R. The Philosophy of Certiorari: Jurisprudential Considerations in Supreme Court Case Selection. *Washington University Law Quarterly*. 2004, roč. 82, s. 394–396.

⁸⁰ BOBEK, M. Curia ex machina: o smyslu činnosti nejvyšších a ústavních soudů. *Právní rozhledy*. 2006, roč. 15, č. 22.

s ohledem na správnost aplikace práva v konkrétním rozhodovaném případě. Soudy se přitom mezi sebou ve způsobu vybírání případů liší. Rozdílně řeší otázky, kdo stanoví kritéria selekce případů, jaká ta kritéria jsou i kdo je aplikuje. Stanovit je může buď zákonodárce, nebo sám soud. Kritéria přitom mohou soudu ponechávat zcela volné uvážení, mohou uvážení připustit, ale zároveň i limitovat pomocí neurčitého právního pojmu, anebo svojí detailností nepřipouštět žádné uvážení. Rovněž o naplnění kritérií pro meritorní přezkum může rozhodovat totéž těleso, jako následně rozhoduje o meritu věci, anebo může jít o rozhodnutí jiného (zpravidla menšího) tělesa soudu, než následně bude ve věci rozhodovat.⁸¹

Lze předpokládat, že i způsob selekce případů rozhodovaných velkými senáty bude pro jejich roli na soudu důležitý. Každý velký senát rozhoduje pouze určitou část případů; ostatní případy rozhodují malé senáty. Kritérium kompetence jednotlivých velkých senátů se přitom podobně jako u soudů jako celků liší v tom, kdo ho stanoví, jak je konkrétní i kdo ho aplikuje. Například kritérium aktivace velkého senátu Nejvyššího soudu České republiky poměrně přesně předepsal zákonodárce a aplikují ho malé senáty: podle zákona o soudech a soudcích velký senát rozhoduje tehdy, dospěl-li malý senát při rozhodování k právnímu názoru, který je odlišný od právního názoru již vyjádřeného v rozhodnutí Nejvyššího soudu.⁸² Jindy ne. Oproti tomu velký senát německého Spolkového nejvyššího soudu může na základě zákona rozhodovat i tehdy, jestliže malý senát má za to, že ve věci je třeba rozhodnout „otázku zásadní důležitosti“.⁸³ Míra uvážení malého senátu při výběru velkosenátních případů je tak na tomto soudu vyšší. Na SDEU zase oproti dvěma předchozím příkladům o tom, zda kauza splňuje kritéria pro její projednání velkým senátem, nerozhodují malé senáty, ale plenární shromáždění všech členů soudu (soudců a generálních advokátů).⁸⁴ Český Ústavní soud je zase příkladem toho, jak si sám soud může svým vlastním rozhodnutím předem vyhradit, o čem všem chce jménem soudu ve velkém senátu rozhodovat.⁸⁵ Při zkoumání role velkých senátů tak bude zajímavé se zaměřit na to, jakým způsobem se na soudu vybírají velkosenátní případy a jak tento způsob ovlivňuje roli velkého senátu v rozhodování soudu.

2.1.3 Jak rozhoduje

Mnoho zdánlivých jednotlivostí v procesu vzniku, sepisování a následného publikování rozhodnutí ovlivňuje, jak výsledné rozhodnutí soudu vypadá a jak následně ovlivňuje další rozhodovací praxi v celém právním systému. Jak ukazuje např. zkušenost brazilského Nejvyššího soudu, na první pohled procesní drobnost spočívající

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Ustanovení § 20 odst. 3 zák. o soudech a soudcích.

⁸³ Ustanovení § 132 odst. 4 GVG.

⁸⁴ Viz čl. 25, čl. 59, čl. 60 Jednacího řádu SDEU.

⁸⁵ Ustanovení § 11 odst. 2 písm. k) zák. o ÚS.

v tom, že si kterýkoliv soudce soudu může před rozhodnutím věci vzít k sobě spis na prostudování, ovlivňuje, jak, kdy a zda vůbec soud rozhodne a jaké účinky toto rozhodnutí bude mít. Dokud totiž soudci studují spis, soud nemůže věc meritorně projednat a rozhodnout.⁸⁶ Obdobně důležitým okamžikem v procesu rozhodování je určování soudce zpravodaje, tedy soudce, který o věci ostatním soudcům referuje a většinou i sepisuje koncept rozhodnutí, a který tak může více než ostatní soudci ovlivnit způsob, jakým soud rozhodne. Některé soudy přitom určení soudce zpravodaje svěřují předsedovi (soudu či senátu), což mu umožňuje nepřímo mít na rozhodnutí soudu vliv; jiné soudy určují soudce zpravodaje systémem s pevně stanovenými pravidly.⁸⁷ Podobně důležité je, jak soud v rozhodnutí argumentuje.⁸⁸ F. Schauer rozlišuje tři způsoby, jak lze rozhodnutí odůvodnit: na základě jeho konkrétních skutkových okolností, na základě soudem vysloveného obecného principu nebo na základě soudem abstraktně formulovaného pravidla.⁸⁹ V prvním případě přitom soud musí do rozhodnutí zahrnout dostatečné množství skutkových okolností, na základě kterých následný, s judikátem argumentující soud, může judikátní pravidlo zrekonstruovat; v druhém případě soud musí obecný právní princip v rozhodnutí vyslovit; a ve třetím případě musí zase v rozhodnutí vyslovit abstraktivní právní pravidlo. Jak soud přitom napíše rozhodnutí – zda v něm podrobně zrekapituluje skutkový stav či zda v něm formuluje obecný princip či pravidlo –, ovlivňuje, jak toto rozhodnutí bude následně aplikováno, tedy jaký bude mít vliv na další rozhodovací praxi.⁹⁰ Další důležitou proměnnou při rozhodování soudů je možnost soudců uplatňovat odlišná stanoviska. Jejich připuštění může přispět k transparentnosti rozhodování a argumentačně silněji formulovaným stanoviskům většiny i menšiny; na druhou stranu odlišná stanoviska mohou nabídnout přesvědčivější argumentaci nebo alespoň prozradit, že určité rozhodnutí soud dosáhl těsnou většinou, což většinové rozhodnutí může oslabit.⁹¹ Vliv má i to, co se děje po vydání rozhodnutí. Aby rozhodnutí mohlo být vůbec považované za judikát, musí být publikované. Publikací to ale nemusí končit. V době přetlaku právních informací je důležitá nejen

⁸⁶ ARGUELHES, D. W., ROBEIRO, L. M. ‘The Court, it is I’? Individual judicial powers in the Brazilian Supreme Court and their implications for constitutional theory. *Global Constitutionalism*. 2018, roč. 7, č. 2.

⁸⁷ Srov. různé modely distribuce případů popisované v FABRI, M., LANGBROEK, P. Is There a Right Judge for Each Case? A Comparative Study of Case Assignment in Six European Countries. *European Journal of Legal Studies*. 2007, roč. 1, č. 2, s. 292–315.

⁸⁸ Viz SCHAUER, F. Refining the Lawmaking Function of the Supreme Court. *University of Michigan Journal of Law Reform*. 1983, roč. 17, č. 1. Obdobně i KOMÁREK, J. Reasoning With Previous Decisions: Beyond The Doctrine of Precedent. *American Journal of Comparative Law*. 2013, roč. 61, č. 1.

⁸⁹ Viz SCHAUER, F. Refining the Lawmaking Function of the Supreme Court. *University of Michigan Journal of Law Reform*. 1983, roč. 17, č. 1.

⁹⁰ Tamtéž. Obdobně i KOMÁREK, J. Reasoning With Previous Decisions: Beyond The Doctrine of Precedent. *American Journal of Comparative Law*. 2013, roč. 61, č. 1.

⁹¹ Viz PECZENIK, A. The Binding Force of Precedent. In MACCORMICK, N., SUMMERS, R. (eds.) *Interpreting Precedents: A Comparative Study*. London: Routledge, 1997, s. 478; SUMMERS, R., ENG, S. Departures from Precedent. In tamtéž, s. 530.

publikace, ale i publicita daného rozhodnutí.⁹² Soud(ce) může rozhodnutí doprovázet tiskovou zprávou, tiskovou konferencí nebo glosou v akademickém časopise. To vše zvyšuje povědomost o rozhodnutí, a tím i jeho dopad.

Obdobně lze uvažovat o velkých senátech. Všechny výše zmíněné proměnné týkající se rozhodování soudu se týkají i velkých senátů. Každý velký senát musí mít stanoven nějaký způsob určování soudce zpravodaje. Například u SDEU soudce zpravodaje ve velkém senátu vybírá předseda soudu, a to ještě předtím, než je rozhodnuto o tom, která formace soudu se bude věcí meritorně zabývat.⁹³ Na českém Nejvyšším správním soudu nebo na ESLP soudce zpravodaje určuje předseda velkého senátu až poté, co je věc velkému senátu předložena, a činí tak v podstatě na základě vlastního volného uvážení.⁹⁴ Na Nejvyšším soudu České republiky je soudcem zpravodajem ten člen velkého senátu, který je zároveň členem soudního oddělení, jehož senát věc do velkého senátu předložil.⁹⁵ Ještě jinak je to u německého Spolkového nejvyššího soudu, u kterého jsou ve velkém senátu soudci zpravodajové dva, přičemž jeden z nich musí být soudcem předkládajícího senátu.⁹⁶ I podoba a styl rozhodnutí jednotlivých velkých senátů se liší – např. velké senáty Nejvyššího soudu České republiky a ESLP rozhodují vždy celou věc, a mohou tudíž své rozhodnutí „ušít na míru“ konkrétním skutkovým okolnostem případu.⁹⁷ Oproti tomu např. velký senát německého Spolkového nejvyššího soudu stejně jako plénum českého Ústavního soudu v případě stanovisek rozhoduje pouze předloženou právní otázku, na kterou abstraktně formulovaným právním závěrem odpoví, a následně věc vrací k meritornímu rozhodnutí předkládajícímu malému senátu.⁹⁸ Různě velké senáty řeší i přípustnost odlišného stanoviska – na Nejvyšším správním soudu, na Ústavním soudu či na ESLP např. odlišná stanoviska uplatnit lze,⁹⁹ na Nejvyšším soudu a na SDEU je však přímo při rozhodování velkého senátu uplatnit nelze. Podobně je to s publikací – na některých soudech má rozhodnutí velkého senátu automaticky zaručené místo v oficiální sbírce rozhodnutí, na jiných soudech ale publikace podléhá schvalovacímu procesu kolegia či pléna. Jak rozhodnutí vzniká, jak vypadá a co se s ním děje, je tedy u velkých senátů podobně jako u soudů obecně různé. Lze předpokládat, že tyto institucionální rysy mohou být podobně jako u soudů jako celků i u velkých senátů důležité. Proto při zkoumání role velkých

⁹² K rozlišování pojmů publikace a publicita rozhodnutí viz KÁČER, M. *Prečo zotrvať pri rozhodnutí. Teória závaznosti precedentu*. Praha: Leges, 2013, s. 91.

⁹³ Viz čl. 15, čl. 25 a čl. 95 odst. 2 Jednacího řádu SDEU.

⁹⁴ K NSS srov. podkapitolu 4.5.1; k ESLP viz čl. 50 Jednacího řádu ESLP.

⁹⁵ Srov. podkapitolu 3.5.1.

⁹⁶ Ustanovení § 9 odst. 3 Jednacího řádu Spolkového nejvyššího soudu (*Geschäftsordnung des Bundesgerichtshofes*), dostupné z: https://www.bundesgerichtshof.de/SharedDocs/Downloads/DE/DasGericht/Fundstellen/geschOrdnungBGH1952.pdf?__blob=publicationFile&v=1.

⁹⁷ K NS viz podkapitolu 3.5.2; k ESLP viz čl. 72 a čl. 73 Jednacího řádu ESLP.

⁹⁸ Ke Spolkovému NS viz § 138 odst. 1 GVG; ke stanoviskům pléna srov. podkapitolu 3.1.2.

⁹⁹ K ESLP viz čl. 74 odst. 2 Jednacího řádu ESLP; k NSS a ÚS viz podkapitolu 4.5.4 a 5.5.3. Jak rozebírá podkapitola 3.5.4, na českém NS nemohou soudci uplatnit odlišné stanovisko v procesu rozhodování, ale až následně k publikaci rozhodnutí ve sbírce.

senátu je nutné velkosenátní rozhodnutí a vše, co mu předchází a co mu následuje detailně zkoumat.

2.1.4 Jaké má rozhodnutí následný vliv

Na práci s judikaturou musí být nejméně dva – judikující a judikaturu aplikující. Ten judikaturu aplikující přitom není nutně v roli mechanického následovatele předchozího rozhodnutí. Naopak. Jeho role se může značně lišit podle modelu argumentace s judikaturou uplatňovaného v daném právním systému. Komparativní studie o používání judikatury vedená MacCormickem a Summersem¹⁰⁰ ukázala, že pro určení role judikatury v právním systému je stěžejní, jak systém přistupuje ke čtyřem tématům: i) určení závazného elementu předchozího rozhodnutí; ii) síla závaznosti předchozího rozhodnutí; iii) důvod závaznosti předchozího rozhodnutí; a iv) odchylování se od předchozího rozhodnutí.¹⁰¹ Různé systémy judikatury přistupují k těmto čtyřem tématům odlišně.

Závazným elementem předchozího rozhodnutí může být vícero různých věcí od právní věty připojené k rozhodnutí přes rozhodovací důvody použité v rozhodnutí až po relevantní fakta, o kterých soud rozhodl.¹⁰² Závazná síla předchozího rozhodnutí se může lišit od striktní závaznosti až po pouhou podporu či ilustrativní hodnotu.¹⁰³ Také odůvodnění stojící v pozadí následování judikatury mohou být

¹⁰⁰ Pojmy *judikat*, *precedent* či *předchozí rozhodnutí* používám v této knize jako synonyma, a to v jejich širokém slova smyslu jako jakékoliv předchozí rozhodnutí soudu potenciálně relevantní pro následující případy. K takto široké definici pojmu viz ALEXY, R., DREIER, R. *Precedent in the Federal Republic of Germany*. In MACCORMICK, N., SUMMERS, R. (eds.) *Interpreting Precedents: A comparative Study*. London: Routledge, 1997, s. 23. Kniha zkoumá závaznost rozhodnutí ve smyslu normativního významu judikatury. Nejde jí tedy primárně o závaznost rozhodování velkého senátu v konkrétní věci. K tomuto rozlišení viz BOBEK, M., KÜHN, Z. (eds.), *Judikatura a právní argumentace: teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Auditorium, 2013, s. 101–108.

¹⁰¹ MACCORMICK, N., SUMMERS, R. (eds.), *Interpreting Precedents: A Comparative Study*. London: Routledge, 1997. Každá případová studie v citovaném díle se zabývala také institucionálními faktory ovlivňujícími zacházení s předchozími soudními rozhodnutími a obecnou reflexí tohoto zacházení. Případové studie v této knize institucionální kontext popisují vždy na úvod a reflexi obsahují v jejich závěrečné části.

¹⁰² Viz MARSHALL, G. *What is Binding in a Precedent*. In MACCORMICK, N., SUMMERS, R. (eds.) *Interpreting Precedents: A Comparative Study*. London: Routledge, 1997, s. 557–558.

¹⁰³ Viz PECZENIK, A. *The Binding Force of Precedent*. In tamtéž; SILTALA, R. *A Theory of Precedent: From Analytical Positivism to a Post-Analytical Philosophy of Law*. Oxford: Hart Publishing, 2000, s. 66–70. K různým stupňům závaznosti v češtině viz BOBEK, M., KÜHN, Z. (eds.) *Judikatura a právní argumentace: teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Auditorium, 2013, s. 36–40, 101–118. V této knize tak vycházím z dnes již obecně přijímaného východiska, že judikatura českých soudů není formálně závazná, ale má určitou normativní sílu. Srov. KÜHN, Z. *Nová koncepce normativity judikatury obecného soudnictví na pozadí rozhodnutí Ústavního soudu. Právní rozhledy*. 2001, roč. 8, č. 6, s. 265–269; GERLOCH, A., TRYZNA, J. *Několik úvah nad rolí nejvyšších soudů v podmínkách demokratického právního státu*. In ŠÍMÍČEK, V. (ed.) *Role*